

Бібліотечна справа в Україні: історія становлення і розвитку

УДК 027.53(477.43-25)

*Н.М. Синиця,
м. Хмельницький*

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека: період становлення та розвитку

У статті висвітлюється історія створення Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки та пріоритети її розвитку сьогодні

Ключові слова: обласна бібліотека, книжковий фонд, інформатизація, автоматизація, Інтернет-ресурси.

У 15 ст. людина оволоділа мистецтвом книгодрукування. Це обумовило перший радикальний прорив у сфері збереження, розповсюдження і передачі знань. А хранительками історичної та соціальної пам'яті людства, центрами культури і духовності народу завжди були і залишаються бібліотеки. Маючи справу з найціннішим і найбагатшим – людиною та інформацією, вони впливають на освіту, науку, культуру і виховання громадян, розвиток економіки, несуть відповідальність за духовність нації, забезпечують реалізацію конституційного права людини на інформацію. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Островського є одним з провідних культурних закладів області, духовна скарбниця вітчизняної та світової культури, центр організаційно-методичної роботи і координації діяльності бібліотек усіх систем і відомств.

Історія створення найбільшої бібліотеки в області сягає 1891 року, коли прогресивна громадськість Проскурова звернулася до губернатора з проханням відкрити в місті читальню з російських та польських книг. Однак ці намагання принесли очікуваний результат аж через 10 років. 6 лютого 1901 року був затверджений статут

бібліотеки, згідно з яким вона носила назву “Проскурівська Городская библиотека в память А. С. Пушкина” [8; с. 3], і отримано дозвіл на її відкриття, яке відбулося в травні 1901 року в одній із кімнат офіцерського зібрання 46 Дніпровського полку по вулиці Олександрівській (нині Проскурівська). Книжковий фонд її становив близько 1000 примірників. Це були виключно російські книжки, журнали і газети. Бібліотека була платною. Річний внесок читачів становив близько 3-х крб., а ті, хто одночасно вносив готівкою або книгами не менше 50 крб., отримували право пожиттєвого користування бібліотекою. Особи, які надали бібліотеці значну пожертву, ставали почесними членами бібліотеки.

Першим бібліотекарем Проскурівської міської бібліотеки була Марія Іванівна Наумова, особисто знайома з О. І. Купріним. Про це детально описано в статті Афанасьєва “Современница “Поединка” (Огонек, 1960 р.).

1915 року Проскурівська земська управа постановила реорганізувати бібліотеку в повітову земську бібліотеку [5; с. 45]. Бібліотека значно розширилась – відкрилась читальня, показова виставка і пересувний музей. У визначений час оглянути виставку могли безкоштовно усі бажаючі, а пересувний музей побував зі своєю експозицією в усіх навчальних закладах міста і повіту.

З 1923 бібліотека була окружною, а з 1937 р. – знову міською.

Того 1937 року, у зв'язку із появою Кам'янець-Подільської області, обласною бібліотекою стала одна з найстаріших і найбільших публічних бібліотек України (заснована 1866 р.) Кам'янець-Подільська окружна бібліотека, нині центральна бібліотека ім. В. П. Затонського Кам'янець-Подільської міської ЦБС. Функції обласної вона виконувала до 1941 року. Після перенесення обласного центру з Кам'янця-Подільського до м. Проскурова (березень 1941 р.) Проскурівській міській бібліотеці було надано статус обласної і до 1954 року вона називалася Кам'янець-Подільською обласною бібліотекою.

У зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни книжкові фонди з Кам'янця-Подільського до Проскурова передати не встигли. У перші дні війни прямим попаданням авіабомби було зруйноване триповерхове приміщення Кам'янець-Подільської бібліотеки. Майже весь її книжковий фонд був знищений, а книги, що уцілили, розграбовані, як і бібліотека в Проскурові. Обласна бібліотека відновила свою роботу у травні 1944 року в приміщенні міського казначейства [3].

1948 року бібліотеці присвоєно ім'я письменника – земляка, людини високої мужності М. О. Островського, чиє ім'я з гордістю вона носить і сьогодні [6].

Серед пріоритетів бібліотечної політики нашої держави в останні роки є інформатизація. Забезпечення вільного доступу до інформації і реалізація права людини на її одержання гарантується Конституцією України, Законом України “Про бібліотеки і бібліотечну справу”. І саме бібліотеки, володіючи великими інформаційними ресурсами, сприяють інформатизації нашого суспільства, покликані допомагати у ліквідації інформаційної нерівності. Завдання бібліотек сьогодні надзвичайно складні і важливі, їх реалізація вимагає значних капіталовкладень і, передусім, величезних інтелектуальних зусиль як з боку суспільства, яке має переглянути і подолати численні стереотипи, укорінені у нас теорії і практики, так і самих бібліотекарів.

Рівень бібліотечної діяльності визначається, перш за все, його інформаційною значимістю. Так фонди нашої бібліотеки складають майже 700 тис. одиниць документів з різних галузей знань на різних носіях інформації. Сьогодні збереження та розширення ролі бібліотеки неможливе без постійного розвитку її інформаційних ресурсів, запровадження новітніх комп'ютерних технологій. Нове технологічне середовище дає можливість бібліотеці обслуговувати як локальних відвідувачів, так і глобальних – віддалених користувачів, які отримують доступ до фондів бібліотеки через зовнішні комп'ютерні мережі.

Перші спроби комп'ютеризації бібліотек в Україні належать до середини 1980-х рр. Сучасне відставання в автоматизації бібліотечно-інформаційної сфери України пояснюється слабкою економічною базою (низьким рівнем фінансування) та запізненням у сфері інформатизації суспільства взагалі.

Нині важливим чинником активізації процесів автоматизації стала необхідність поліпшити обслуговування користувачів, прагнення підвищити ефективність роботи в умовах обмеженого фінансування та зростання інформаційного попиту громадян. Бібліотека почала змінюватись як соціальний інститут.

Напрями розвитку автоматизації українських бібліотек визначали офіційні документи з питань інформатизації, зокрема постанова колегії Міністерства культури України “Про організацію робіт по створенню Автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи (1989 р.), “Концепція розвитку бібліотечної справи в Україні” (1993 р.), закони України “Про Національну програму інформатизації” (1998 р.), “Про концепцію Національної програми інформатизації” (1998 р.), “Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки”, Указ Президента України “Про заходи щодо національної складової глобальної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні”

(2000 р.), Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України” (2000 р.) Але ці документи носили декларативний характер і не були підтримані відповідним фінансуванням. Тому бібліотечні працівники почали виявляти ініціативу, вишукувати фінансові можливості для вирішення цих питань.

Автоматизація ХОУНБ розпочалась у 1996 році комп'ютеризацією процесів комплектування та обробки літератури. З 1996 року в бібліотеці створюється електронний каталог, який на сьогодні нараховує 224,5 тис. записів. З 1997 року формуються електронні бази даних “Періодика”, “Зведений каталог періодичних видань, що надходять до найбільших бібліотек області” (14 бібліотек) [2].

Сприяння міжбібліотечній взаємодії, фінансуванню процесів автоматизації, підготовці фахівців міжнародні організації, насамперед, Міжнародний фонд “Відродження”, а також Британська рада й посольство США. Вони започаткували проекти, спрямовані на покращення доступу до інформації шляхом автоматизації бібліотек і підвищення фахового рівня працівників бібліотек.

2001 року Хмельницька ОУНБ взяла участь у відкритому конкурсі проектів “Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)”, оголошеному відділом преси, освіти та культури посольства США в Україні. Наш проект був визнаний переможцем конкурсу, і бібліотека отримала грант на придбання комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення для створення в бібліотеці Інтернет-центру. Це розширило коло користувачів Інтернету в нашому регіоні, покращило рівень інформаційної забезпеченості громадян та підняло інформаційні можливості бібліотеки на якісно новий рівень. На відміну від існуючих Інтернет-кафе, барів Інтернет-центр бібліотеки є загальнодоступним для всіх категорій населення. Це стало першим серйозним кроком у розвиток інформатизації бібліотеки.

Винятково важливого значення набули питання поінформованості населення щодо діяльності органів місцевого самоврядування. На виконання розпорядження голови облдержадміністрації № 360 (2000 р.) “Про підвищення інформованості населення щодо діяльності місцевих органів виконавчої влади” в обласній бібліотеці створено Центр регіональної інформації, основним завданням якого є збір, зберігання та надання в користування населенню документів та матеріалів, створення дієвого механізму своєчасної і якісної інформаційної підтримки органів місцевої влади.

Важливим напрямком діяльності бібліотеки є створення повнотекстової інформації про свій регіон, історичні традиції краю, про видатних діячів краю, тобто багатоаспектного портрету області [1, с. 111].

Інформатизація бібліотеки, розвиток її інформаційно-ресурсних складових спрямовані на:

1) удосконалення власного Web-сайту і виставлення його на сервері “Бібліотечний світ України”;

2) створення електронного каталогу, тобто – розкриття фонду бібліотеки;

3) розвиток Інтернету: створення Інтернет-центру, виставлення власних ресурсів бібліотеки в світову мережу, створення комплексу інформаційних ресурсів про Хмельниччину, забезпечення довідково-інформаційних потреб читачів шляхом онлайн-пошуку і оперативного їх задоволення;

4) корпоративна діяльність у створенні аналітично-бібліографічних баз даних, корпоративної каталогізації (на між-регіональному рівнях);

5) виставлення на Web-сервері повнотекстових документів.

Сьогодні Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Островського входить до Всеукраїнської мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації [4].

Після участі фахівців бібліотеки у фокус-семінарі «Інформація органів влади для громадян у публічній бібліотеці: пошук, доступ, консультування», який проходив у Національній парламентській бібліотеці України, розроблено план інформування працівників бібліотеки та бібліотек області щодо можливостей та шляхів розвитку доступу користувачів до електронного урядування, налагодження чіткої комунікаційної системи “Влада → Бібліотека → Населення → Влада”.

Для задоволення потреб користувачів у бібліотеці створено місця доступу до офіційної інформації в інформаційно-бібліографічному відділі, читальному залі та Інтернет-центрі, а у вільний від тренінгів час відвідувачі можуть скористатися комп'ютерами в тренінговому центрі, створеному за програмою «Бібліоміст». Кожна людина, яка звернулася до бібліотеки отримує необхідну пораду, консультацію, доступ до Інтернет-ресурсів.

Для підвищення інформаційної грамотності бібліотекарів області та користувачів бібліотеки в бібліотеці діє Регіональний тренінговий центр, який створено як результат проекту “Глобальні бібліотеки “Бібліоміст-Україна” [7].

Список використаних джерел

1. Бібліотеки України в Криму – 2006 : зб. доп. і виступів науковців і фахівців України на Міжнар. наук.-практ. конф. “Крим-2006”. – К. : НПП України, 2006. – 195 с.

2. Бібліотеки у створенні єдиного інформаційного простору Хмельниччини : матер. обл. міжвід. наук.-практ. конф. – Хмельницький, 2004. – 146 с.
3. Мілютін М. Бібліотеки Хмельниччини у минулому і тепер: короткий іст.нарис / М. Мілютін. – Хмельницький, 1958. – 57 с.
4. Публічні бібліотеки України як місце доступу громадян до інформаційних технологій та інтернету : матер. дослідж. / УБА; В. Пашкова, І. Шевченко, Я. Хіміч. – К.: Міленіум, 2008. – 122 с.
5. Реорганизация библиотеки Проскуровской Земской Управы // Экон. жизнь Подолии. – 1915. – № 4 (февр.). – С. 45.
6. Синиця Н. М. 55 років з іменем М.Островського // Микола Островський на сторінках історії і в нашому житті / Н. М. Синиця : матер. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя з дня народж. письм. – Хмельницький; Шепетівка, 2004. – С.90-92.
7. Слободянюк Т. Бібліотечним “мостом” – в Інтернет / Т. Слободянюк // Поділ. вісті. – 2010. – № 76-77 (27 трав.)
8. Устав Проскуровской Городской Библиотеки в память поэта А. С. Пушкина. – Проскуров, 1908.

В статті освещается история создания Хмельницкой областной универсальной научной библиотеки и приоритеты ее развития сегодня.

Ключевые слова: областная библиотека, книжный фонд, информатизация, автоматизация, Интернет-ресурсы.

УДК 027.022(477.43)“18/19”

*О.П. Григоренко,
м. Хмельницький*

Формування публічних бібліотек у містах Подільської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст.

У статті зроблено спробу простежити процес формування публічних бібліотек у містах Подільської губернії.

Ключові слова: Подільська губернія, міста, публічні бібліотеки, фонди, книговидача.